

*Шолох Ніна Тимофіївна,
директор
Київського опорного закладу
загальної середньої освіти I-III ступенів
імені Костянтина Светенка
Київської сільської ради
Чернігівського району Чернігівської області,
учитель української мови і літератури,
учитель-методист*

ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ

*Пізнай свій край, себе,
свій рід, свій народ, свою землю –
і ти побачиш свій шлях у життя ...
Г. Сковорода*

Діяльність учителя в нових умовах демократизації суспільства спрямовується на виховання молодої людини, що знає історію своєї країни, ураховує її уроки, чітко визначає мету свого життя. Адже, як говорив М.Т. Рильський: «Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього» [27]. Саме цій меті й має бути підпорядкована робота вчителя української мови та літератури, адже вона сприяє формуванню свідомого громадянина-патріота, здатного до творчості й пошуку, й інтелектуального потенціалу України.

У «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді» підкреслюється, що одним із основних завдань виховання в середніх закладах освіти є «формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» [11].

Інноваційні процеси, які відбуваються в українському суспільстві, розвитку національної системи освіти в Україні, потребують нової школи, метою якої є створення «умов для розвитку і самореалізації кожної особистості», формування покоління, «здатного навчатися упродовж життя» («Національна доктрина розвитку освіти в Україні»).

Такий підхід є вимогою часу. Головними проблемами, на які нас сьогодні орієнтує дидактика, мають бути не просто запитання, «що вчити?», а «для чого вчити?» і «як вчити?». Тому пріоритетами державної політики розвитку освіти є особистісна орієнтація, формування національних загальнолюдських цінностей, створення умов для формування життєвих компетентностей школярів. У цьому зв'язку незаперечно значення має доцільне використання естетико-гуманістичної сутності краєзнавчого матеріалу, в тому числі літератури рідного краю як суттєвого засобу розвитку особистості дитини: її інтелекту, загальнолюдських цінностей, збагачення її знань та уявлень про світ і людину, рідний край, своїх співвітчизників, виховання духовно-естетичних потреб, засвоєння гуманістичних основ міжособистісного спілкування, формування устремлінь до пізнання здобутих народом національних цінностей тощо.

У наш час оновлюються методи організації навчальної роботи, а також удосконалюються форми вивчення літератури рідного краю в загальноосвітніх навчальних закладах. Природно, що все це вимагає кардинальних змін як у завданнях, змісті освіти, так і краєзнавчої діяльності учнів не тільки на уроках української мови та літератури, а й на інших уроках – історії, географії, природознавства, образотворчого мистецтва, музики. Учні мають відчувати себе спадкоємцями національної культури, господарями на власній землі.

Література – предмет особливий. Уроки літератури відрізняються від інших своєрідною атмосферою мистецтва, естетичними переживаннями, емоційністю. Вони передбачають напружену роботу не тільки думки й пам'яті, а й душі та серця. Кожна дитина має в душі золоте зерно, яке, потрапляючи на родючий ґрунт, дає пагінці добра, правди, гідності, гордості, справедливості, честі, людяності. Треба тільки знайти його, це золоте зерно, торкнутися того єдиного дзвіночка, що наповнить життя одухотвореним змістом про все рідне, що оточує кожного з нас із дитинства.

Вивчення літератури рідного краю в школі – важливий аспект у вивченні всього курсу української літератури. Літературне краєзнавство – це особлива царина літературознавства, що вивчає літературний процес певного регіону, місцевості. Предметом дослідження є діяльність місцевих письменників, поетів, а також перебування на теренах краю вітчизняних письменників, відображення краю в художній літературі.

За тих чи інших умов матеріали про письменників рідного краю є важкодоступними, тому використати їх в ході підготування до уроку вчителю іноді доволі складно. Зібрані ж у пропонованому посібнику напрацювання допоможуть полегшити цей процес, адже кожному вчителю-словеснику стануть у нагоді конспекти уроків, сценарії тематичних позаурочних заходів, презентації до уроків. Цікаво проведений урок літератури рідного краю може стати поштовхом до пошуково-краєзнавчої чи науково-дослідної роботи учнів, що дасть змогу поповнити відомості про літературне життя Чернігівщини новими цікавими фактами та подіями.

Кожному з нас відомо, що кінцевий результат будь-якої справи залежить від зосередженості, затрат, умінь, навичок та бажання, вкладених у процес підготовки. Вивчення літератури рідного краю в курсі української літератури є важливим аспектом, адже воно дає змогу пізнати літературну спадщину рідної землі, переносячи її у площину аналізу, синтезу та узагальнення. Тому й сьогодні проблема «Використання краєзнавчого матеріалу на уроках літератури рідного краю» є актуальною для всіх учителів-філологів.

Використання краєзнавчого матеріалу є ефективним засобом формування предметних компетентностей учнів, заснованих на сприйнятті навколишнього світу, розвитку та зміцненню в них почуття любові до рідної батьківщини. Поряд із навчальною місцевий матеріал виконує виховну та розвивальну функції, тобто він сприяє плеканню в учнів любові до рідного краю, відповідального, гуманного ставлення до природи й праці людей, формуванню моральної особистості громадянина й патріота України. Тому вважаємо, що краєзнавчий матеріал повинен стати одним з визначальних у навчанні школярів, бо саме він спрямований на осягнення реального навколишнього простору і життя.

Краєзнавство – це справжнє джерело патріотизму. І саме уроки літератури рідного краю включають в себе знання рідної мови і літератури, історії рідного краю, народних звичаїв і традицій Чернігівщини, особливостей культури Полісся, усної народної творчості, природи своєї землі, краєзнавства. На уроках намагаємося опредмечувати патріотичні ідеї в зрозумілі учням поняття, як «материнська мова», «рідний край», «наймиліший куточок», «материнська колисанка». Вважаю, що є необхідність у наш час звертати велику увагу на організацію краєзнавчої роботи, використання матеріалів з історії рідного села, району, обласного центру на уроках та в позакласній діяльності. Активність учнів на таких уроках може бути високою в тому разі, коли учень стає активним учасником пошуку, а не пасивним об'єктом навчання. А це вимагає від учителя додаткових зусиль і часу.

Краєзнавчий матеріал за своїм змістом є дуже різноплановим (природничим, історичним, літературним, географічним тощо). Основними джерелами його надходження є краєзнавча література (науково-популярна, довідкова, художня);

місцева періодична преса (обласні та районні газети і журнали); власні спостереження вчителя та учнів за природою та працею людей своєї місцевості; матеріали краєзнавчих музеїв та куточків; натуральні наочні краєзнавчі посібники; ілюстрації, малюнки, фотокартки, відеозаписи із зображенням місцевих краєвидів, рослин, тварин, архітектурних пам'яток; спогади, розповіді старожилів про свій край.

Отже, для використання краєзнавчих матеріалів на уроках учителеві необхідно:

- створити методику навчання літературної спадщини Чернігівщини;
- вивчати теоретичний матеріал, на якому ґрунтується краєзнавча робота на уроках української мови і літератури, літератури рідного краю;
- урахувати напрацювання колег-словесників;
- використовувати необхідні посібники: дидактичний матеріал тематичного характеру, збірки нарисів про творчість письменників-земляків тощо.

Розпочинати роботу над цією проблемою слід з вивчення літератури про історію та культуру рідного краю, ознайомлення з художніми творами письменників-земляків, публіцистичними статтями місцевих газет та журналів. Пропонуємо історичні, документальні, публіцистичні та художні твори М. Адаменка, Г. Арсенич-Баран, В. Буденного, В. Будка, Р. Дем'яненко, С. Дзюби, П. Зуба, Д. Іванова, Т. Матюшкіної та інших (Додаток №1), які можна використати під час вивчення краєзнавства Чернігівщини.

Під час підготовки до уроків літератури рідного краю варто скрупульозно добирати твори місцевих письменників для читання відповідно до вікових категорій учнів. А художні тексти місцевої тематики допоможуть розкрити дітям красу природи рідного краю, прищепити любов до материнської пісні, мови, до землі батьків, історії, культури наших предків і сучасників, видатних людей Чернігівщини. Тому художні тексти для вивчення мають бути тематично розмаїтими, аби учень-читач навчився бачити красу життя навіть у буденному, зацікавлено й толерантно ставитися до всіх її проявів. Твір повинен наповнювати школяра настроєм віри й надії, радістю від того, що він прийшов у цей світ для повноцінного духовного життя.

Важливим виховним і навчальним засобом є екскурсії. Діти сприймають усі факти й предмети, що трапляються під час таких походів, безпосередньо і часто глибоко емоційно. Добре організовані екскурсії для учнів пам'ятними літературними місцями рідного краю, вулицями обласного центру – міста Чернігова, рідного села, до музеїв області, надихають їх на творчі роздуми, активізують мислення. Після екскурсії діти отримують різноманітного плану завдання: написати твір-мініатюру, есе «Легенди вулиці Шевченка», «Улюблене місце відпочинку М. Коцюбинського», «Таємниці Болдиних гір», колективно виготовити збірку «Фольклорні скарби мого села».

Кожна творча робота учня на основі місцевого матеріалу – це значною мірою відображення внутрішнього світу людини. Тож перед нами стоїть завдання допомогти підліткові розкрити цей світ, передати свої враження й судження.

Систематичність використання краєзнавчого матеріалу забезпечуємо його регулярним застосуванням на уроках мови і літератури. Причому, краєзнавчі відомості мають бути систематизовані, хронологічно упорядковані, історично підтверджені. Тобто, починаючи навчальний рік, учитель має чітко визначити обсяг і зміст матеріалу, який необхідно засвоїти учням.

Слід пам'ятати, що літературне краєзнавство несе потужний заряд позитивної духовної енергії і здатне зацікавити юнака/юнку надбаннями земляків, переконати, що література рідного краю є вагомою складовою мистецтва українського слова. Вона не тільки дає знання й формує читацькі смаки, а й водночас виховує громадянина-патріота України, любов до батьків, свого міста, села, вулиці, односельців, краян та їхніх культурно-мистецьких надбань. І той літературний шлях від малої батьківщини до Батьківщини має формувати особистість, здатну зберегти й продовжити українські культурно-літературно-історичні традиції пращурів, щоб достойно ввійти до європейської і світової спільнот, бути відкритою для інших культур і здатною до збагачення власної духовності.

Широкі можливості для здобувачів освіти дають уроки літератури рідного краю, адже залучаємо до їх проведення письменників-земляків, поповнюємо арсенал знань, формуємо предметні компетентності під час відвідин та переглядів вистав разом із батьками в Молодіжному театрі, Чернігівському обласному академічному музично-драматичному театрі імені Т.Г. Шевченка, у ході роботи з матеріалами музеїв та місцевою пресою, бібліографічного пошуку, літературних подорожей рідним краєм, у процесі аналізу художніх образів, їх осучаснення. Такий досвід залишає слід у дитячих серцях назавжди. Інформація, здобута школярами на уроках літератури рідного краю та в позакласній краєзнавчій діяльності, дає:

- уявлення про історію розвитку української літератури на Чернігівщині;
- відомості про письменників, які народилися в цьому краї або жили і творили на Чернігівщині, яка надихала їх на створення високохудожніх образів і картин;
- бібліографічні відомості про краєзнавчі літературні видання, літературну періодику Чернігівщини;
- історію письменницьких організацій краю, їхнє місце в загальноукраїнському літературному житті.

Велике значення в залученні учнів до краєзнавчої роботи має позакласна робота. До конференцій, семінарських занять учні із задоволенням готують повідомлення, доповіді, реферати на теми: «Звичаї та обряди Чернігівщини», «Весілля на Чернігівщині», «Пісні бабусі», «Фольклорні скарби», «Мій рідний

Чернігівський край у віршах сучасних поетів» та інші. Щороку проводимо заходи, присвячені рідній мові, історії рідного краю, села, школи: «Від роду до роду слався Україно!», «Любіть Україну, як сонце любіть», «Ними пишається наше село», «Із чистих витоків – у світле майбуття», конкурси читців поезій поетів Полісся, учні працюють над проектами: «Київка – село легенд», «Письменники, які живуть поруч», випускають мовно-літературну газету «Дивослово». Кожний проведений захід захоплює школярів, глибоко западає в душу, розвиває чуття мови, допомагає учням досягнути глибинну сутність спадщини митців свого краю, реалій дійсності, адекватно сприймати й оцінювати художні твори, відчувати гордість за творчих людей, славних краян. А це дуже важливо.

Цікаві та змістовні літературно-музичні вечори, літературні вечорниці, зустрічі із людьми різних професій, ветеранами Другої світової війни, воїнами-інтернаціоналістами, учасниками АТО та інші заходи були проведені разом з учнями, їхніми батьками. Кожного року в березні, коли проходять шевченківські дні, проводимо конкурси між учнями і батьками на кращого знавця та читця поезії Кобзаря та поетів рідного краю «Ми – українці» та інші. Це є свідченням дитячої любові до своєї малої батьківщини, рідних кожному дитячому і дорослому серцю куточків рідного краю. Підготовка кожного заходу вимагає багато зусиль, тому намагаємося докласти їх якнайбільше, щоб мова вихованців була дзвінка добором звуків, ясна думками та сильна змістом, а поезії, які звучали на заходах запам'яталися на все життя.

Освітньо-виховна мета літератури рідного краю тільки тоді може бути досягнута, коли у читача з'явиться стійка мотивація до її вивчення, зацікавленість творами про рідний край, бажання удосконалювати свою читацьку культуру, аби збагачуватись духовно, через книгу пізнавати життя і постійно самовдосконалюватися. В.О. Сухомлинський зазначав: «Ми переконалися, що без самостійного читання неможливий свідомий вибір життєвого шляху. Щоб зацікавленість чимось не виявилась скороминущою і випадковою, хай в роки отрочтва людина багато читає, думає, шукає; хай інтелектуальне життя тісно пов'язуватиметься з творчими, трудовими інтересами. Самоосвіта якраз і являє собою єдність оволодіння знаннями на уроках і тієї самостійної інтелектуальної праці дома, над книжкою, в якій виражається тривалий процес становлення нахилів, здібностей, покликання» [34, с.424-425].

Якими б досконалыми не були шкільні програми, вони не можуть охопити всю літературну творчість представників регіонів України, тому сьогодні варто проводити літературно-краєзнавчу роботу в школі у трьох напрямках:

1) на окремих уроках літератури рідного краю, які потребують спеціальної підготовки, пов'язаної з пошуком краєзнавчих матеріалів і на які програма виділяє окремі години;

2) на уроках літератури, де учні отримують елементи літературно-краєзнавчих знань у зв'язку з програмовим матеріалом (головне завдання на такому уроці – повідомити дані про письменника, пов'язаного з рідним краєм, чи події з його творів, які відбувалися в рідному краї);

3) в позакласній роботі, застосовуючи різні методи, прийоми і форми, проведення позакласних заходів: вивчення літературної географії краю; виготовлення альбомів; зустрічі з людьми, які знали письменників, запис їхніх спогадів; зустрічі з письменниками; екскурсії в музеї; походи пам'ятними літературними місцями рідного краю; літературні вечори; записи фольклору тощо.

Саме поєднання цих трьох напрямків, у яких має вестися літературно-краєзнавча робота, є однією з важливих особливостей розвитку шкільного літературного краєзнавства сьогодні і забезпечує створення цілісної системи на заняттях. Цікаві місцеві факти з життя письменників мають важливе значення для учнів, оскільки стосуються їхнього оточення, тому розвивають пізнавальний інтерес, літературні здібності, а отже сприяють естетичному сприйманню дійсності, краси природи, творів мистецтва і художньої літератури. Чим більше учні знайомляться із змальованими автором життєвими подіями, які стосуються рідних місць, тим краще сприймають художні твори і розвивають свої художні смаки.

Будь-яка форма чи вид роботи, які використовуємо у своїй краєзнавчій роботі на уроках та в позакласній діяльності, веде до однієї мети: виховання свідомого громадянина рідного краю, патріота своєї землі.

Наведемо приклад вивчення творчості Дмитра Іванова в 5 класі.

Тема. Дмитро Іванов «Монолог з мого дитинства» «Білявий хлопчик в білій льолі...»

Мета: ознайомити учнів із постаттю поета-земляка Дмитра Іванова, найцікавішими фактами його життя й творчості, поезією про дитинство; формувати компетентність саморозвитку й самоосвіти, розвивати навички виразного читання, аналізу поетичних творів, культуру зв'язного мовлення, критичне мислення, уміння висловлювати власну думку; виховувати любов і повагу до літературної спадщини рідного краю, до надбань літературної скарбниці Чернігівщини.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: портрет Дмитра Іванова, виставка книг поета, карта України, ілюстрації до поезії, аркуші, кольорові олівці.

Епіграф:

*І в дитинство, ніби в теплі краї
Летить душа, їй там тепло завжди.*

Ліна Костенко

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

1. Слово вчителя

Дзвоник гучно пролунав.
Дітей до класу він позвав.
Нумо всі рівненько станьте,
Робоче місце своє огляньте.
Щоденник, книжка, зошит, ручка.
Привітаймось учні дружно.
Тихенько за парти сідаймо
І урок розпочинаймо.

2. Забезпечення емоційної готовності учнів до уроку

Інтерактивна вправа «Побажай мені успіху»

Діти, перед вами аркуші паперу й олівці. Намалюйте свій настрій у вигляді смайликів... Покажіть товаришам, який настрій ви взяли із собою на урок. Усміхніться один одному, подумки скажіть добрі слова, побажайте успіху.

II. Оголошення теми, мети й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності школярів

Вступне слово вчителя

На півночі України, по обидва береги тихоплинної красуні Десни, розкрилилась уславлена віками Чернігівська земля, перлина українського Полісся. Полісся – слово навдивовижу містке, воно увібрало в себе праслов'янські корені поля та лісу і надзвичайно точно означає цей край. Чернігівщина багата на розлогі хліборобські поля, на предвічні буйночубі ліси, багата своїми хлібами, нафтою, цукром та льонами, але найбільше її багатство – це напрочуд працьовиті і талановиті люди. Саме вони стали окрасою древнього і одвічно юного краю.

Краса землі народжує красу душі. То ж не дивно, що багата Чернігівщина на таланти. Близько ста тридцяти письменників, наших земляків, шукали і продовжують шукати свої стежки на терені української літератури. Ще кілька десятків літераторів, приїхавши на Чернігівщину, зачарувавшись красою краю, назавжди пов'язали з ним своє життя. Серед них – Дмитро Іванов, людина вродженого таланту, полум'яного серця, поет від Бога.

На сьогоднішньому уроці ми познайомимося з найцікавішими фактами його життя та поезією «Білявий хлопчик в білій льолі...» про найкращий період в житті кожної людини – дитинство.

III. Сприймання й усвідомлення учнями фактичного матеріалу, осмислення зв'язків і залежностей між елементами вивченого матеріалу.

Розповідь учителя про письменника.

Дмитро Йосипович Іванов – редактор Чернігівської обласної молодіжної газети «Гарт», заслужений журналіст України, член Національної спілки письменників України, автор збірок поетичних творів «Зерно і любов» (1977), «Грай, сопілонько моя» (1979), «Заповіти мого роду» (1983), «Стремено» (1986), «Маминих слів чорнобривці» (1991), «Здрастуйте! Я повернувся!» (2007), «Село в терновому вінку» (2008), художньо-публіцистичної повісті «Там, де народжуються райдуги» (1981), віршів для дітей, перекладів з російської, білоруської, чеської мов.

Народився він 22 жовтня 1946 року в селі Тарасівка Новгородського району Кіровоградської області. Навчався в Тарасівській і сусідній Губівській школах. Після закінчення середньої школи імені Дем'яна Бедного працював причіплювачем, продовжив навчання в Кіровоградському ПТУ №2, у стінах якого здобув свою першу професію каменяра.

Потім – армія. Служить у залізничному полку м. Чернігова (а точніше – у школі водолазів для Сухопутних військ, яка була підпорядкована безпосередньо міністру оборони), водночас відвідує засідання обласної літературної студії при редакції газети «Деснянська правда», на той час і гадки не маючи, що колись сам очолить цю студію і наставлятиме майбутніх поетів. Після демобілізації працює в рідному колгоспі, в редакції кіровоградської газети «Зоря комунізму». 1972 року переїжджає на Придесення, слюсарює в радгоспі ім. Фрунзе с. Киїнка Чернігівського району. Не полишає літературної роботи. Друкується в газетах і журналах.

Закінчив філологічний факультет Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка (1980). Працював літпрацівником Кіровоградської районної газети «Зоря комунізму» (1968-1972), слюсарем у радгоспі (1972-1978), старшим редактором Чернігівського науково-методичного центру народної творчості (1978-1983), головою Чернігівського літературного об'єднання (1983-1994).

Лауреат обласної літературної премії імені Олекси Десняка (1979), Республіканської комсомольської премії імені Миколи Островського (1984), Всеукраїнської премії імені Нечуя-Левицького (1997), Міжнародної української премії імені Григорія Сковороди (2001), Національної премії України імені Т.Г. Шевченка (2010).

Повідомлення учнів. Дитинство майбутнього поета не було легким. Через півтора року після народження Дмитра Йосиповича від фронтних ран помер батько. Часто гостював на літніх канікулах у його старшого брата в селі Веселому.

Дмитро Іванов згадує: «Поряд із дядьком жила сім'я моєї першої дитячої любові. Звали її Льоля Падалко. Батько дівчинки приносив додому ранні яблука, і

вона мене ними пригощала. І Льоля, і яблука мені дуже подобались. Адже тоді в степовій Кіровоградщині цей фрукт був великою рідкістю. Першого вересня, вже в п'ятому класі, я згадав Льолю, засумував і написав чотири веселих рядочки:

Милу Льолю Падалко
Я люблю, як яблуко!
Подивлюсь, подумаю
І негайно схрумаю.

Коли навчався в 11 класі, написав першу баладу «Брат», яка була надрукована в районній газеті.

Із пошаною відгукується Дмитро Іванов про свою вчительку Катерину Семенівну Єремен, яка уміла повернути учнів до поетичного слова.

Першими слухачами і критиками були однокласники Юля Жученя і Паша Яришко. До речі, кілька віршів поет присвятив своїм шкільним друзям. В армії на військовій службі доля звела із Володимиром Гоцуленком (нині генеральний продюсер «Московського комсомольця в Україні»), який потайки відправив вірші солдата в головну тоді молодіжну газету республіки «Молодь України», де вони й були надруковані.

Заступник начальника штабу полку, в якому служив Д. Іванов, слухаючи його розповіді про село, казав: «Дмитре, ти – поет села. Ти так розказуєш! Пиши тільки про село, тільки правду, як люди живуть». Сьогодні поет зізнається: «Це додавало мені снаги і я писав».

Складання асоціативного куща до слова «дитинство».

- А що у вашому розумінні означає слово *дитинство*, із чим воно у вас асоціюється? (Родина, радість, захоплення, улюблена книга, цукерки, друзі, мрія, подарунки, ігри, посмішка, свобода...).

- Які прикметники ви дібрали б до свого дитинства?

(Безтурботне, веселе, енергійне, щасливе, цікаве, допитливе...).

- А дитинство Дмитра Йосиповича Іванова, автора поезії «Білявий хлопчик в білій льолі...», було напівсирітське, обпалене війною, затьмарене голодом 1947-го року, проте з якою любов'ю і гумором поет змальовує «білявого хлопчика в білій льолі», допитливого, винахідливого, який вбирає в себе красу навколишнього світу.

Виразне читання поезії «Білявий хлопчик в білій льолі...» (учителем та учнями).

Бесіда:

- Чи сподобалася вам поезія? Чим саме?

- Яку картину ви бачили, уявляли, слухаючи твір?

- Як характеризують героїв порівняння «Немов метелик, з хати – пурх!» (хлопчик) та «Мов гуска біла, човга баба до груші з костуром в руках» (бабуся)?

- Який колір переважає у зображенні онука та бабусі? Поясніть вибір поета.

- У чому виявляються кмітливність та допитливність хлопчика?
- Якого літературного персонажа з незвичайною уявою нагадує вам «білявий хлопчик в білій льолі»? (Сашка з кіноповісті «Зачарована Десна» Олександра Довженка.) Чим саме?
- Як ви гадаєте, чим світ дитини відрізняється від світу дорослих? Доберіть цитати з твору на підтвердження своєї думки.
- Для малого світ казковий та барвистий. Чому так важливо бачити світ у кольорах?
- Коли б ви були художниками-ілюстраторами, які малюнки створили б до цієї поезії?

Аналіз вірша «Білявий хлопчик в білій льолі...» (робота в групах).

1 група. Визначте тему вірша.

2 група. Визначте ідею вірша.

3 група. Складіть літературне гроно, визначивши в тексті вірша художні засоби виразності.

4 група. Усно намалюйте портрет хлопчика за допомогою знайдених у тексті твору цитат.

IV. Рефлексивно - оцінювальний етап

- Звернімося до епіграфа уроку.

Запитання до класу

- Який можна зробити висновок із обраних для епіграфа поетичних рядків Ліни Костенко? Чи згодні ви з думкою автора?

- Чи збулися ваші сподівання щодо сьогоднішнього уроку? Чи покращився ваш настрій? Перевіримо, наскільки ви змогли реалізувати свої очікування.

Прослухайте пісню «Щасливе дитинство» (слова Надії Красоткіної, музика Сергія Овдїєнка). Скажіть, що спільного між вивченою на уроці поезією та прослуханою піснею?

Щасливе дитинство — це сонечко й
літо,
Це трави шовкові, метелики й квіти.
Це казка чарівна та ігри на лузі,
Це пісня весела і школа, та друзі!
Щасливе дитинство — це мама і
тато,
Брати і сестрички і радісне свято.
Це загадка й книжка і щастя в родині,
Це спокій в оселі і мир у країні.

Щасливе дитинство — це радість і
сонце,
І дощик, що стукає літом в віконце.
Це мрії крилаті, високі й чудові,
Це дні безтурботні і сни кольорові.
Це успіхи перші і перші стежини,
Подолані всі самотійно вершини.
Це стільки цікавого в світі
повсюди...
Щасливе дитинство хай в кожного
буде!

Надія Красоткіна

V. Підсумок уроку. Оцінювання

Вправа «Незакінчене речення»

Продовжити речення:

- Сьогодні на уроці мені сподобалося...
- Сьогодні на уроці мені не сподобалося...
- Сьогодні на уроці найцікавішим було...
- Я порекомендував би друзям...

VI. Домашнє завдання.

1. Вивчити напам'ять уривок з вірша.
2. Намалювати ілюстрації до поезії Д.Іванова «Білявий хлопчик в білій льолі...» у вигляді кадрів для діафільму.

Додаток №1

Рекомендований список літератури для учнів

1. Адаменко М. Закон-тайна: Новели, оповідання, роман. Чернігів. 2001. 231 с.
2. Арсенич-Баран Г. Муська Історія одного життя. Роман в новелах. Київ, Видавництво «Український пріоритет», 2018. 144 с.
3. Баран Г.В. Література рідного краю. Чернігівщина: Хрестоматія / Упорядкування, загальна редакція Г.В. Баран. Новоград-Волинський: «НОВОГрад», 2021. 1320 с.
4. Буденний В. Шлях до осяяння: (Поезії). Чернігів: ДК ПРВВ. 2000. 270 с.
5. Будко В. Скарб у чайнику. Деснянська правда. 1984. № 165.
6. Дем'яненко Р. Подесення моє.(Перекази, легенди та оповіді про сіверянський край). Чернігів: ЦНТЕІ, 2001. 160 с.
7. Дзюба С. Кракатунчик – кленовий бог: Повість для дітей. Ред. Ю.М. Крисанов. Чернігів: РВК «Деснянська правда». 1999. 120 с.
8. Зуб П. Дзвіниця: Поезії. РВК «Деснянська правда». 1999. 71с.
9. Іванов Д. Маминих слів чорнобривці: Поезії. К.: Дніпрос 1991. 188 с.
10. Кругляк Ю.М. Ім'я вашого міста. К.: Наукова думка. 1978. 151 с.
11. Кузнецов Г.А. Тайни древнього Чернигова и его клады. Чернигов: РИК «Деснянська правда». 2002. 60 с.

12. Куценко П. За брамою вічності: Поезії, переклади. Чернігів: Сіверянська думка. 1993. 72 с.
13. Леус В. Антонієві печери. *Чернігівський вісник*. 1989. № 36.
14. Леус В. Тут починається вулиця Шевченка. *Чернігівський вісник*. 1989. № 32.
15. Літопис доль та днів минулих. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2013. 612с.
16. Мастерова В. Крила: Оповідання. Етюди. К.: Укр. Письменник. 1999. 99с.
17. Матюшкіна Т.П. Позакласне читання на уроках української літератури. Х.: Вид. група «Основа», 2011. 174с.
18. Павленко С. Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини. Чернігів ПАТ "ПВК "Десна". 2013. 600 с.
19. Половникова С. Перша чернігівська газета. *Деснянська правда*. 1978. № 26.
20. Ратушний М. Чернігівська Зоя / Вічно живі. Київ. 1972. С.257-259.
21. Реп'ях С. Літературний музей Чернігівщини. Київ. 1983. 60 с.
22. Реп'ях С. Тарасові сліди. Марєво: Документальні повісті-есе. Чернігів. 1992. 135 с.
23. Руденок В. Скарби Болдиних гір. *Деснянська правда*. 1989. №33.
24. Ситий І. Історія театру в Чернігові. *Деснянська правда*. 1988. № 47.
25. Студьонова Л. Ось де, люди, наша слава (бесіди про Чернігівське козацтво). Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф". 2004. 172 с.
26. Ткач М. Відлуння душі: Оповідання, новели. Чернігів, 1999. 171 с.
27. Чернігівські скарби / Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К., 1990. С.924-925.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Блонський П. Избранные педагогические и психологические сочинения: в 2-х т. Педагогика, 1979. Т.1.
2. Галковська Н. КОЗАЧКА: Поезії. Чернігів, 1994. 88 с.
3. Горобець С. Заснування і походження назв сіл Чернігівського району. Чернігів, 2014. 216 с.
4. Горобець С., Ситий І. Чернігівщина козацька. Ройська сотня: історія створення, населені пункти, сотенна старшина. Чернігів, 2012. 168 с.
5. Демідієнко О.Я., Іонова О.М., Кузнецова В.І. Основи краєзнавства. К., 2001. 95 с.
6. Дем'яненко Р. Подесення моє. (Перекази, легенди та оповіді про сіверянський край). Чернігів: ЦНТЕІ, 2001. 160 с.
7. Довженко О.П. Мати. Оповідання. Львів : Книжк. - журн. вид-во, 1962. 56 с.
8. Дятленко Т. Роль уроків літератури рідного краю у формуванні етнокультурної компетентності учнів. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2010. № 5. С. 13-17.
9. Іванов Д. Й. Село в терновому вінку: Поезії. Чернігів : Трійця, 2008. 368 с.
10. І скрипкою співаю вічну пісню: 70 років від дня народження Надії Галковської: пам'ятка юному читачеві / КЗ «Чернігівська обласна бібліотека для дітей»; уклад. Л.Казакова. Чернігів, 2021. 12 с. (Письменники Чернігівщини – дітям).
11. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді. (Наказ МОН № 641 від 16.06.15 року, http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/)
12. Курданов А. Голос пам'яті (історія с. Пакуль та його околиць). Чернігів, 1998. 327 с.
13. Літопис доль та днів минулих. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2013. 612 с.
14. Матюшкіна Т. А пам'яті – не перейду. Методичні рекомендації до вивчення творчості Дмитра Іванова у шкільному курсі української літератури (5-11 кл.). Чернігів: Редакційний відділ ЧОШПО. 2004. 52с.
15. Матюшкіна Т.П. Позакласне читання на уроках української літератури. Х.: Вид. група «Основа», 2011. 174 с.
16. Мокрогуз О.П. Інновації технології на уроках історії. Х.: Основа, 2005. 192с.
17. Мушкетик Ю. Суд : оповідання // Три зозулі з поклоном... : публіцистика, оповідання, новели / упоряд і ред. В. Зленка. К. : Укр. письменник, 2000. 89–102 с.

18. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів України (опис ключових змін). 5-9 класи. К. : Видавничий дім «Освіта», 2017. 64 с.
19. Огієнко Н. Дидактичні умови ефективного використання краєзнавчого матеріалу на уроках у початкових класах. Тернопіль, 1997. 85 с.
20. Павленко С. Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини. Чернігів ПАТ "ПВК "Десна", 2013. 600 с.
21. Пакалюк Т.І. Розмова про мову [Текст]: для сімейного читання. Мена: Домінант, 2011, 19 с.
22. Пасічник Є. А. Літературне краєзнавство в школі. К. : Рад. школа, 1965. 136 с.
23. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. К.: Ленвіт, 2000. 384 с.
24. Піскун С.В. Педагогічне краєзнавство як феномен у сучасній системі освіти. (http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk-shkolu/17/visnuk_24/pdf)
25. Прус І. Краєзнавча робота в школі. Київ: Радянська школа, 1984. 112с.
26. Реп'ях С. Тарасові сліди. Марево: Документальні повісті-есе. Чернігів. 1992. 135 с.
27. Рильський М. Т. Вибрані твори : у 2 т.; ред. Д. В. Павличко. К.: Українська енциклопедія, 2005 - 2006. 608 с.
28. Русова С. Вибрані педагогічні твори: в 2-х т. К.: Либідь, 1997. Т.1.
29. Самойленко Г. В. Краєзнавство культурно-мистецьке та літературне: Навч. посібн. Ніжин : НДПУ, 2001. 150 с.
30. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. К., 1973. Т.1.
31. Студьонова Л. Ось де, люди, наша слава (бесіди про Чернігівське козацтво). Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2004. 172 с.
32. Студьонова Л. Долі, обпалені війною: Докум. оповідь. / Л. Студьонова – Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2005. = 168 с.
33. Стрौв М. Краеведение. М.: Просвещение, 1974. 142 с.
34. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 5-ти томах. Т.3. Серце віддаю дітям. К.: Рад. шк., 1977. 668 с.
35. Ткач М. Веселий Штанько: Романтично-пригодницька повість. Чернігів: Літ. спілка "Чернігів", 1997. 140 с.
36. Тронько П. Т. Краєзнавство у відродженні духовності і культури. К.: Рідний край, 1994. 127 с.
37. Українська мова. Енциклопедія. К.: Українська енциклопедія. 752 с.
38. Шолох Н. Урок з літератури рідного краю. Михась Ткач Романтично-пригодницька повість «Веселий Штанько». Вивчаємо українську мову і літературу. 2016. №25-26. С. 36-39.
39. Шолох Н.Т. Урок з літератури рідного краю. О.П. Довженко. Оповідання „Мати” – величальна подвигу матері. URL: <https://naurok.com.ua/urok-o-p-dovzhenko-opovidannya-mati-velichalna-podvigu-materi-69224.html>
40. Шолох Н. Презентація до уроку О.П.Довженко. Оповідання „Мати” – величальна подвигу матері. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-o-p-dovzhenko-opovidannya-mati-velichalna-podvigu-materi-69227.html>
41. Шолох Н. Література рідного краю.Тетяна Пакалюк «Розмова про мову». Тест. URL: <https://naurok.com.ua/test/literatura-ridnogo-krayu-tetyana-pakalyuk-rozmova-pro-movu-1197284.html>
42. Шуляр В. Теоретико-методичні засади уроків літератури рідного краю/ URL: <http://www.ukrlit.vn.ua/article1/1944.html>
43. Шуляр В. Уроки літератури рідного краю: технологія підготовки та проведення. Дивослово. 2003. № 7. С. 34-39.
URL: <https://krasotkina.com/%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%88%D1%96/%D0%A9%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B5%20%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.html>